

”Varningslamporna blinkar för demokratin.”

Hur Varningslamporna blinkar för demokratin. Vi ser det ute i Europa, men också i Sverige finns tecken på att demokratin inte för evigt kan tas för given. Det krävs ett reformarbete för att skapa mera delaktighet, bättre dialog och större möjligheter för medborgarna att påverka. Det konstaterade Olle Wästberg, ordförande i Demokratiutredningen, när han gästade Framtidsbaren för det första av tre seminarier under rubriken ”Demokratins dilemma”.

Av Olle Wästberg

2018 är det hundra år sedan den svenska demokratin beslöts. Då fattade man de avgörande grundlagsbesluten och sedan slog reformen igenom 1921 då Sverige som sista land i Norden såg till att kvinnor fick rösta. Det här jubileet är, tycker jag, illa förberett. Det borde vara en chans att aktualisera och vitalisera demokratin.

Men demokratin har inte varit ifrågasatt efter det under mycket lång tid. 1989 efter Berlinmurens fall så talade man om den liberala demokratin eviga seger. Statsvetaren Francis Fukuyama skrev den kända boken ”The end of history”. Nu har alla konflikter upphört, nu lever vi i en demokratisk framtid.

Men vi är i ett helt annat läge idag. Varningslamporna blinkar för demokratin. Vi har Viktor Urban i Ungern som sagt att han vill införa en illiberal demokrati. Vi har Polen med en folkvald men auktoritär regering. Vi kan se utvecklingen i de senaste europeiska valen. I Österrike fick ett högerextremistiskt och ett mycket invandrarfientligt parti majoritet tillsammans. I Tyskland har Alternativ für Deutschland, ett parti som delvis har sina rötter i både extremism och extrem främlingsfientlighet, växt kraftigt.

Efter att Trump hade utsetts till republikanernas presidentkandidat så skrev Die Zeits politiske redaktör om detta som ”the West Weimar moment ”och vad han gjorde var att hänvisa till Weimarrepubliken, som ju var inledningen till Hitlers välde. Vad han skrev var att Tysklands förskjutning till att omfamna fascismen under 1930-talet ger oss en insikt om att liberala demokratier plötsligt kan bli anti-liberala.

**Var fjärde svensk mellan 18 och 29 år
ansåg det inte viktigt leva
i en demokrati.**

Det är klart att de här ytliga jämförelserna inte ska dras för långt, men nazismen hade ett stort stöd i väljaropinionen i Tyskland och bars fram av en besviken medelklass när Weimarrepubliken hade misslyckats med att skapa majoritetsregeringar som kunde leverera resultat. De nazistiska väljarna eftersträvade inte ett totalitärt terrorvälde, men de värderade demokratin rätt lågt och de ville ha en drastisk förändring.

World Value Survey visade för något år sedan att var fjärde svensk mellan 18 och 29 år inte ansåg det viktigt att leva i en demokrati och ansåg att det vore bra om landet styrdes av en stark ledare som inte behövde bry sig om val och riksdag. Så visst finns det varningssignaler. En annan jämförelse - nazisterna var duktiga på att utnyttja nya medier, i detta fall radion. Jag återkommer till detta.

Vi har idag ett nytt politiskt samtal. Tomas Melander skrev om Trumpifieringen här i Västernorrland när IS sprängning av städer i en debattartikel hade jämförts med att bygga en skyskrapa i Sundsvall. Det kanske var att gå lite långt.

Twitter är en form som har börjat komma i politiken. Trump twittrar fyra-fem gånger per dag och det är väl möjligtvis så att 140 tecken är något som passar Trumps intellekt, men...

Han har 44 miljoner följare på twitter, själv följer han 46 personer. Det här innebär att han kan tala direkt till väljarna, men det ligger väldigt långt ifrån det som kallas deliberativ demokrati.

Jag ledde 2014 års demokratiutredning som kom förra året och innan dess fanns det en demokratiutredning som leddes av Bengt Göransson. Den kom år 2000 och den hade som huvudtema deliberativ demokrati, alltså samtalsdemokrati; att vi måste bygga system där det pågår samtal inför beslut och där dessa fördjupas. Twitter är ju motsatsen. Det är väldigt lite samtal. Det är att sända ut.

I de sociala medierna dominerar den yttersta högern.

När det gäller Trump innebär det att han "sänder ut" direkt till väljarna. Det skapar makt. Nu går vi in i ett skede i USA där man ska välja om hela representanthuset och en tredjedel av senaten i november. Men först är det primärval i varje valdistrikt. Där vet de som ställer upp att är de Trump-kritiska så kommer de att få en Trump-kandidat som motståndare och Trump kommer att stödja denna.

När vi talar om de sociala medierna så dominerar den yttersta högern - och även i viss mån den yttersta vänstern - men främst den yttersta högern på internet.

Vi kan ta ett litet exempel. Ni minns när Trump gick ut och pratade om "vad som hände i Sverige igår kväll", antydande att det varit en terrorattack, vilket det inte hade varit då. Då skrev Sverigedemokraternas Jimmy Åkesson och Mattias Karlsson en debattartikel som gick ut i Wall Street Journal några dagar senare där de hyllade Trump och sa att han i grunden hade rätt. Den artikeln delades 4 miljoner gånger på nätet.

Några dagar senare så svarade justitieminister Morgan Johansson och bemötte Åkesson och Karlsson. Den artikeln delades ingalunda 4 miljoner gånger, utan 8.000 gånger. Det säger något om var aktiviteten finns på nätet.

Det finns en sajt som heter Breitbart, som är ganska högerextrem, där många svenskar medverkar och sprider en bild av Sverige som kanske inte alla av oss delar. Ni kommer ihåg Charlottesvill där det var en Ku Klux Klan- och fascistdemonstration. Där deltog fyra svenskar. Det är paradoxalt så att de som kallar sig anti-globalister har ett väldigt starkt globalt nätverk.

Något som är nytt när vi talar om media är också det som kallas multidata; dvs genom Facebook, Twitter, Instagram och de uppgifter som kommer där, kan man skapa profiler av människor. Man kan t ex gå in och fråga hur många män det finns i Sundsvall som är homosexuella men som inte kommit ut? Det går att söka fram profilen på dem genom att se vad man söker och letar efter på nätet och så kan man liksom rikta sig med något budskap till dessa personer.

Det här förekom i hög grad i den amerikanska valrörelsen, alltså att man hittade profilerade grupper som man kunde vända sig till med sina budskap. Till exempel var det så att det var någon som hittade lågutbildade som ville rösta på Hillary Clinton och då fick en stor grupp av dessa sig tillsända en instruktion som sa att "nu kan man rösta på mobilen" och man talade också om hur man konkret skulle göra. Men det kunde man alltså inte. De som gjorde det stannade hemma. Då räknades inte rösten. Den fanns överhuvudtaget inte.

**I Sverige är de traditionella politikerna
rätt frånvarande
på nätet.**

Dessutom har vi uppenbara osanningar. Tonåringar i Makedonien fick betalt om de hittade på negativa Hillary Clinton-nyheter. De fick betalt efter hur många gånger det

klickades på den och hur många gånger den delades. Så de satt där och hittade på grejor som de sände ut. Falska konton på nätet.

Ytterligare en sak, i Sverige och andra länder är de traditionella politikerna rätt frånvarande på nätet. När jag höll på med Demokratiutredningen gjorde jag en ganska ovetenskaplig undersökning. Jag slumpade ut femtio riksdagspolitiker och sedan följde jag dem på Facebook och Twitter under tio dagar. Ingen gick in i debatten. De använde sociala medier som anslagstavla. De talade om vad de gjorde och vad de skulle göra, men det stannade där. De som är på ytterkanterna, de söker upp debatten, de går in och agerar. Det blir en väldig brist när man ställer sig utanför.

Sedan har vi också en aktiv påverkan framförallt från Ryssland på den västliga debatten. Ni har hört talas om trollfabrikerna i Petersburg. Det finns två stycken kontor i Petersburg där folk är anställda för att sitta och skriva i kommentarsfält på västerländska medier. Det finns två personer där som uppenbarligen talar idiomatisk svenska och man kan se när de går hem för dagen för då byter man från svenska till Google translate och då blir svenskan mycket sämre.

Syftet med det här är mindre, utom i speciella fall, att påverka val direkt men framförallt är det att skapa det som The Economists Edwin Lucas kallar att skapa en "långsamt frätande systemkritik". Man vill underminera tilltron till demokratiska beslut, man vill underminera förtroendet för myndigheterna, bidra till en polarisering som försvagar samhällsgemenskapen. Det är något som i ett allvarligt läge också försvagar ett lands försvarsförmåga, uppslutningen kring landet.

Hur kunde då Trump vinna? Delvis handlade det om att det var en person som sa precis vad som passade lyssnarna. Jag har träffat honom en gång och det var på ett party hos en annan fastighetsmogul i New York 2002. Jag var generalkonsul i New York och hade en svensk flagga på kavajslaget. Trump kom fram och dunkade mig i ryggen och sa att "I have Swedish roots".

**Trump säger det som passar för stunden
oavsett om det är sant
eller ej.**

Men det var en ren lögn. Han har inte några svenska rötter utan det var så att hans pappa och farfar kom från Karlstadt i Tyskland. De köpte billig mark och byggde billiga bostäder i Queens för nyanlända. Sedan kom strömmen av tyska judar till USA och de ville inte ha en tysk hyresvärd och då sa pappan; nej, nej jag är inte tysk, jag är svensk. Det där har retts ut ordentligt i medierna, men Trump upprepade glatt

felaktigheten och det har att göra med att han säger det som passar för stunden oavsett om det är sant eller inte.

Man kan ju säga att han inte har lyckats genomföra många av sina vallöften, men ett har han genomfört och det är när han sa i valkampanjen att en amerikansk president ska vara "unpredictable", oförutsägbar. Det har han hållit minutiöst.

Attitydundersökningar visar att nästan alla Trumpväljare instämmer i påståendet "ingen lyssnar på såna som jag". Denna känsla av brist på inflytande som kan ha att göra med

samhällsställning, var man bor och andra saker den är naturligtvis väldigt allvarlig för den öppnar upp för att rösta på någon som man tror står för någonting annat.

I demokratiutredningen gjorde vi en undersökning som visar att runt 80 procent av svenskarna anser att de inte har något som helst inflytande på politiken mellan valen. Då ska man komma ihåg att vi nog är den demokrati som har längst mellan valen eftersom vi inte har några lokala val mellan de nationella valen. Detta bör man göra någonting åt. Det är också utgångspunkten för tankarna i boken "Folkstyrets i rädlans tid" som jag skrivit tillsammans med Daniel Lindvall, huvudsekreterare i Demokratiutredningen.

Bland de saker vi tar upp är att öppna upp fler kanaler för inflytande mellan valen. Bland annat borde vi imitera det man har i Finland och kallar för folkmotion. Om en procent av väljarna i en kommun, ett landsting eller på riksnivå ställer sig bakom ett förslag så ska det väckas som en motion i relevant församling. Det behöver inte bifallas, men Finland fick lagen om samkönade äktenskap på det sättet. Det hade inte varit vare sig proposition eller motion, men när förslaget väl låg framme så ansåg en majoritet att man inte kunde säga nej.

Vi vill också, i och för sig inte införa beslutande lokala folkomröstningar, men väl underlätta för att folkinitiativ till lokala folkomröstningar ska kunna genomföras på nätet.

Partierna behandlar medlemmarna som megafoner, inte röster som man lyssnar på.

Traditionellt har partierna i Sverige varit ett sätt för människor att utöva inflytande, att göra sin röst hörd mellan valen. Men de politiska partierna har mist en miljon medlemmar sedan 1980-talet. Idag är det bara 100.000 svenskar som är aktiva i ett

politiskt part. Med aktiva menar vi någon som betalar medlemsavgift och går på ett och annat möte. Det är bara 100.000 och det är ganska få det.

Partierna behandlar medlemmarna i allt högre grad som megafoner, inte som röster som man ska lyssna på och av de som är partimedlemmar så är det en tredjedel som anser att de inte har något större inflytande än som vilken väljare som helst.

De politiska ungdomsförbunden är bara en spillra av vad de en gång var. När jag var aktiv i folkpartiets ungdomsförbund på 60-talet var centerns ungdomsförbund störst med 200.000 medlemmar. Idag har de under 2.000 medlemmar. Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna har stora ungdomsförbund, de övriga ligger runt 2.000 medlemmar.

Ungdomar är fortfarande politiskt intresserade, men man visar det inte genom att gå med i ett politiskt ungdomsförbund när man kan "lajka" något på Facebook eller tillhöra en Facebookgrupp. Det är liksom bekvämare.

Vi har haft en ganska stark centralisering inom de politiska partierna i Sverige. När man införde lokalt partistöd så blev det efter en tid så att i alla partierna slussade man stödet vidare till centralorganisationen. För ett par år sedan genomförde man åtgärder som förhindrade detta, men det har partierna rundat genom interndebitering.

På 80-talet infördes ett ledamotsstöd på riksdagsnivå så att ledamöterna skulle få en starkare ställning, möjlighet att anställa någon, antingen som stöd i riksdagen eller en lokal representant. Detta har tagits bort i samtliga partierna, dvs att man tar hand om ledamotsstödet och skickar det till partiledningarna. Det här innebär en centralisering. Partierna har i allt högre grad blivit organisationer med "ryggarna vända utåt" mot väljarna.

Jag kom från USA för ett par veckor sedan. Jag var med om några lokalval; ett borgmästarval, två guvernörer och lite annat. De hade ett 20-procentigt valdeltagande som de brukar ha i sina mellanval. Alltid väldigt lågt.

Där få röstar är det hög arbetslöshet, många utlandsfödda.

I Sverige har vi ju ett högre valdeltagande. Det var över 84 procent i förra valet, men det finns stora skillnader. I Stockholm, där jag kommer ifrån, var det 54 procentenheter skillnad mellan den valkrets där flest röstade och den där minst andel röstade. Det ser ut på liknande sätt i nästan alla större tätorter.

Det här följer socioekonomiska klyftor. Alltså där få röstar är det hög arbetslöshet, många utlandsfödda. Jag träffade för många år sedan Dennis Healy som då var Labours ekonomiska talesman i Storbritannien under Thatcher. Då hade arbetslösheten slagit i taket, men man gjorde ingenting för att mobilisera. Jag frågade varför och fick svaret: "Vilka är det som är arbetslösa? Those Pakistanians, they don't vote."

Det var en cynism som vi kanske ännu inte har fått i Sverige, men det är ju så att de som inte röstar de blir inte lyssnade på. De blir inte intressanta och därför inbär detta också att vi får ett segregerat röstande. Det borde vara en viktig uppgift inför 2018 års val att se till att de grupper där få röstar, alltså i hög grad de som bor i utanförskapsområden, människor med funktionshinder och yngre - att de kommer till vallokalerna.

Vi har dessutom en klyfta mellan stad och land, något som manifesterades starkt i Donald Trumps valrörelse. När man tittar på hur det gick för honom så fick han i och för sig stöd från traditionella republikaner men han fick också vita, framförallt äldre män som bodde utanför de stora städerna och som inte brukade rösta, att gå och rösta. Han mobiliserade dem.

Det kan man ju säga är ett värde. Man kan också säga om Sverigedemokraterna, det visar undersökningar, att deras existens har fått grupper av väljare som tidigare kände sig helt utanför att nu anse att de har någon att rösta på och på det sättet känna sig mera delaktiga.

Man kan också säga att fördelen med valet av Trump är att fler politiska partier har blivit medvetna om att man måste finnas över hela landet, inte bara i tätorterna. Att Löfvén avstod från Almedalen och åkte ut i landet, det var en sådan signal.

När Trump blev vald så var ett av hans löften att han skulle till Washington och "drain the swamp", torka ut träsket. Detta anti, mot den politiska eliten, det var en av de saker som han verkligen profilerade. När han nu blir så hårt kritiserad av traditionella politiker, också hos republikanerna, och av medierna så tar hans väljare i hög grad detta som ett tecken på att han uppfyller det han har sagt och det innebär att han fortfarande har ett hyggligt stöd.

Det gjordes en undersökning i maj 2017 av hur väljarna skulle ha röstat om presidentvalet hade hållits då mellan Hillary Clinton och Trump. De skulle ha röstat på ungefär samma sätt. Allt fler tror att Trump kommer att bli omvald 2020. Hans slogan i förra valet "Make America Great Again" blir i nästa val "Keep America Great". Vi får väl se hur det blir med det, men man ska inte utesluta ett omval.

Chansen att träffa en vald politiker i Ica-kön eller på bussen är ganska liten.

Hur är det då med eliterna om vi tittar i svenskt perspektiv? 1970 var det 200.000 svenskar som var valda till politiska förtroendeuppdrag. Nu är det 36.000. Det som hände var förstås den stora kommunreformen 1971 när man slog samman massor av kommuner, men det förklarar inte allt. Successivt har antalet nämnder i kommunerna minskat.

Man har lagt ned barnavårdsnämnder och nykterhetsnämnder och allt möjligt. Först gjort dem till socialnämnder och sedan har man i många fall infogat socialnämnden i kommunstyrelsen. Så man har fått färre nämnder, färre förtroendevalda och därmed mer av tjänstemannastyre. Det innebär också att chansen att träffa på en vald politiker i Ica-kön eller på bussen är ganska liten.

Efter förra valet fick vi ytterligare en koncentration av makten, delvis därför att Sverigedemokraterna fick en vågmästarroll på så många ställen att man skapat majoriteter som varit oortodoxa och då har man löst det på så sätt att en och samma person har fått bli vice ordförande i tre eller flera nämnder. Vilket innebär ytterligare en maktkoncentration.

Den här elitiseringen av politiken tillsammans med att så många känner att de inte blir lyssnade på skapar en grogrund för populismen. De traditionella folkrörelserna, jag tänker på frikyrkorna och nykterhetsrörelsen som exempel, är ju på många sätt borta. Dels för att de har gått ned i medlemsantal, men också därför att bildningsorganisationer inte är särskilt aktiva i utanförskapsområden, inte syns, inte finns där. Vi har idag ännu ingen svensk Trump, men på många sätt bereds vägen för en svensk Trump.

Vi vet inte vad som kommer att hända, men vi ser många varningssignaler, många röda lampor som blinkar ute i Europa. Om vi tittar på Polen och Ungern - vad var det de nya regeringarna gjorde allra först när de kom till makten? Jag det var två saker de gjorde på en gång. Det första var att skapa kontroll över public service media. Det andra att skapa kontroll över domstolsväsendet.

I Sverige är detta fullt möjligt att göra för en regering. Om vi tittar på domstolsväsendet. Regeringen utser Högsta Domstolen. Regeringen utser styrelsen för Domstolsverket som i sin tur utser domare. Detta kan man göra direkt och här skulle det behövas att man höjer trösklarna.

Och när det gäller public service så är det så idag att vi betalar en apparatavgift och den går in i Rundradiofonden. Hur mycket pengar som ska lyftas ur Rundradiofonden till public service-bolagen beslutas av Riksdagen varje år och propositionen föregås av samtal mellan public service-företagens ledningar och regeringen. Här öppnas det stora möjligheter till påverkan.

Vi lever på en hel del sätt i rädslans tid.

Styrelserna för public service-företagen utses av Förvaltningsstiftelsens styrelse och den styrelsen utses i sin helhet av regeringen. Visserligen enligt praxis med stor bredd, men det kan ändras. En ny regering kan utse sina egna.

Jag sitter med i den statliga public service-utredningen. Vi har föreslagit en rad regler som ska omöjliggöra detta. Vi behöver alltså tänka igenom hur vi ska se till att vi får en oberoende public service och oberoende domstolar oavsett vilka regeringsskiften som sker också i Sverige.

Vi lever på en hel del sätt i rädslans tid och den rädslan kan bero på hur människor uppfattar situationen. Den kan bero på rädslan för den nya industriella revolutionen vi är på väg in i med en än kraftigare digitalisering, med artificiell intelligens. Den kan bero på olika typer av osäkerhet vilket gör att man börjar se sig om efter annat och eftersom de politiska partierna i så hög grad har rustat ner så finns det inte heller någon lojalitet i hur människor röstar.

Till sist. Vi ligger vidöppna för stora förändringar. De kanske inte kommer 2018, men vi vet väldigt lite om vad som kommer att hända 2020 och 2022 och därför är det väldigt viktigt att vi nu för en debatt kring demokratins former. Hur vi ska underlätta för människor att göra sin röst hörd också mellan valen.

De traditionella politikerna måste bli aktiva och lyssnande på helt nya sätt. Det bör vara så att 2018, demokratins hundraårsjubileum, får vara starten på ett demokratins reformering.